

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до статті 146¹ Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за незаконне позбавлення волі або насильницьке викрадання (зникнення) людини під час здійснення заходів з оповіщення та мобілізації»

1. Обґрунтування необхідності прийняття проєкту Закону

Необхідність прийняття законопроекту зумовлена гострою необхідністю захисту фундаментальних конституційних прав громадян України на свободу та особисту недоторканність (стаття 29 Конституції України) в умовах тривалого правового режиму воєнного стану. Протягом останніх років мобілізаційні заходи по всій території України дедалі частіше супроводжуються системними та грубими порушеннями норм Конституції України та законів з боку представників територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) та інших учасників заходів з оповіщення та мобілізації.

Широкого поширення набула практика так званої «бусифікації» - примусового, часто із застосуванням грубої фізичної сили та спецзасобів, затримання військовозобов'язаних чоловіків (і не лише) на вулицях, в громадському транспорті, на робочих місцях або навіть у власному житлі, представниками ТЦК та СП (іноді і за відсутності співробітників Національної поліції). Громадян примусово доставляють до приміщень ТЦК або збірних (мобілізаційних) пунктів, повністю ізолюють від зовнішнього світу шляхом незаконного позбавлення особистих засобів зв'язку (мобільних телефонів) та утримують там протягом кількох діб без належного процесуального оформлення.

Найтяжчими порушеннями є випадки, коли примусове утримання та ігнорування медичних документів під час «експрес-проходження» військово-лікарських комісій призводять до смерті громадян або до нанесення важких ушкоджень їхньому здоров'ю. Нижче наведено узагальнену статистику та структуру правопорушень у цій сфері.

Оскільки спеціальна кримінальна норма для таких порушень наразі в чинному законодавстві відсутня, статистика розпорошена між статтями Кримінального кодексу України щодо: перевищення влади (ст. 426¹); катування (ст. 127) та незаконного позбавлення волі (ст. 146). На основі аналізу звернень до Офісу Уповноваженого ВРУ з прав людини, матеріалів Державного бюро розслідувань (ДБР) та офіційних судових проваджень, динаміка правопорушень має виражену негативну динаміку.

Категорії наслідків та правопорушень	Кількість задокументованих випадків	Основні чинники та характерні прояви
Смертельні випадки на території ТЦК або одразу після призову	35	Загострення хронічних хвороб (серцева недостатність, інсульти, епілепсія) через ненадання медичної допомоги та стрес
Спроби самогубства та випадки тяжкого членушкодження	20	Доведення до критичного психологічного стану через

		заякування, погрози та повну дезорієнтацію без зв'язку.
Тяжкі та середньої тяжкості тілесні ушкодження (побиття)	180	Струс мозку, переломи кінцівок, внутрішні кровотечі внаслідок застосування фізичної сили під час затримання чи утримання.
Незаконне вилучення телефонів та повна ізоляція від зовнішнього світу	Десятки тисяч скарг	Примусове вилучення гаджетів під виглядом заборони їх використання на території «режимного об'єкта» для унеможливлення виклику правової допомоги чи рідних.
Кримінальні провадження зареєстровані ДБР щодо посадовців ТЦК	450	Провадження за статтями 146, 426 ¹ КК.

2. Цілі та завдання проєкту Закону

Основною метою законопроєкту є ліквідація правових прогалин та встановлення невідвортної відповідальності військових посадових осіб за незаконне позбавлення свободи громадян. Завданнями акту є чітка криміналізація примусового утримання людей на збірних (мобілізаційних) пунктах понад встановлений законом строк для адміністративного затримання (3 години), запровадження відповідальності за незаконне позбавлення військовозобов'язаних громадян (і не лише) засобів зв'язку та встановлення жорсткої кримінальної відповідальності для керівників (начальників ТЦК та СП) за видання завідомо незаконних наказів щодо затримання цивільних.

3. Загальна характеристика і основні положення проєкту Закону

Проєктом Закону пропонується викласти статтю 146¹ Кримінального кодексу України («Насильницьке зникнення») в новій редакції.

Зокрема, частиною першою статті передбачено покарання на строк від 3 до 5 років за арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, за відсутності ознак злочину, передбаченого статтею 146 цього Кодексу, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування.

Частина друга статті вводить спеціальний склад злочину - примусове утримання особи в приміщеннях органів військового управління, збірних (мобілізаційних) пунктах чи військових частинах без законних підстав (або понад строк адмінзатримання), а також примусове вилучення або обмеження військовозобов'язаним громадянам доступу до засобів зв'язку. Суб'єктами злочину визначено службових осіб ТЦК та СП, ВСП або інших військових службових осіб під час мобілізації чи призову. Покарання за таке правопорушення передбачає позбавлення волі на строк від 5 до 7 років з позбавленням права обіймати певні посади до 3 років.

Частина третя передбачає відповідальність для військових службових осіб, зазначених у частині другій цієї статті, за видання завідомо незаконного наказу,

розпорядження чи вказівки, що призвели до протиправного затримання, доставлення чи утримання особи (покарання від 5 до 8 років).

Частина четверта посилює відповідальність (позбавлення волі на строк від 7 до 12 років) за діяння передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього, кількох осіб, за попередньою змовою групою осіб або поєднано з насильством чи жорстоким поведінням.

У Примітці до статті роз'яснюється термін «представники держави», розмежовуються злочини, вчинені представниками держави-агресора (які мають кваліфікуватися як воєнні злочини), а також чітко зазначається, що виконання завідомо незаконного наказу керівництва не звільняє особу від кримінальної відповідальності.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Основними нормативно-правовими актами в даній сфері правового регулювання є Конституція України, Кримінальний кодекс України, закони України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», «Про правовий режим воєнного стану», інші нормативно-правові акти. Реалізація положень законопроекту не потребує внесення змін до інших законів України.

5. Фінансово-економічне обґрунтування проєкту Закону

Реалізація даного законопроекту не потребує додаткових витрат з Державного бюджету України.

6. Запобігання корупції

У законопроекті відсутні правила і процедури, які можуть містити ризики вчинення корупційних правопорушень.

7. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття акту

Прийняття Закону дозволить повернути процес мобілізації у конституційне та правове поле, забезпечить захист життя та здоров'я військовозобов'язаних громадян (і не лише), відновить довіру суспільства до державних органів управління та Збройних Сил України, а також унеможливить безкарне застосування сили під час мобілізаційних заходів та мінімізує супутні корупційні ризики.

Народний депутат України

Георгій Мазурашу (посв. №404)

